

گزیده‌هایی از راديو آزادی

توافق اخير ترامپ با ايران در مقایسه با برجام؛ چه چیزی تغییر کرده است؟

ری فرلونگ

کمتر از یک دقیقه پیش

امضاء یادداشت تفاهم توسط رؤسای جمهور ایران و آمریکا

توافق اخير آمریکا و ايران برای پایان دادن به جنگ میان دو کشور و بازگشایی تنگه هرمز، به‌ناچار با توافق برجام مقایسه می‌شود که ۲۳ تیرماه ۱۳۹۴ میان تهران و دولت وقت آمریکا به ریاست جمهوری باراک اوباما منعقد شد.

البته برجام با انتقاد شدید دونالد ترامپ، که بعد از اوباما به قدرت رسید، روبه‌رو شد و او در نخستین دوره ریاست جمهوری خود در سال ۲۰۱۸ آمریکا را از آن توافق خارج کرد.

دونالد ترامپ بارها گفته است که توافق او با حکومت ایران بهتر خواهد بود، هرچند متنی که ۲۷ خرداد امسال در ورسای امضا کرده، هنوز نهایی نیست و بسیاری از مسائل قرار است طی ۶۰ روز آینده یا حتی بیشتر مورد مذاکره قرار گیرند.

نیسان رفعتی، تحلیلگر ارشد ایران در «گروه بین‌المللی بحران»، در این زمینه به رادیو اروپای آزاد/رادیو آزادی می‌گوید: «اگر حل این مسائل آسان بود، پیش از وقوع این دو جنگ حل‌وفصل می‌شد.»

او با اشاره به جنگ ۱۲ روزه سال گذشته و همچنین جنگ ۴۰ روزه که با حملات هوایی آمریکا و اسرائیل در نهم اسفند ۱۴۰۴ از سر گرفته شد، افزود: «از خرداد و تیر سال گذشته تاکنون، ماهیت برنامه هسته‌ای ایران با شرایط دوران برجام تفاوت اساسی پیدا کرده است.»

مفاد برجام چه بود؟

یک نکته که تغییری نکرده این است که ایران همواره ادعا کرده که قصد ساخت سلاح هسته‌ای ندارد، اما در عین حال اورانیوم را تا سطحی غنی‌سازی کرده که فراتر از نیازهای غیرنظامی است.

این مسئله آن زمان نیز یکی از چالش‌های اصلی بود و امروز هم همچنان پابرجاست.

مهم‌ترین مفاد برجام عبارت بودند از این‌که ایران ۹۸ درصد ذخایر اورانیوم غنی‌شده خود را از کشور خارج کند، محدودیت‌هایی را درباره میزان غنی‌سازی در آینده بپذیرد و آن را بسیار پایین‌تر از سطح مورد نیاز برای ساخت سلاح نگه دارد، بخشی از سانتریفیوژهای مورد استفاده برای غنی‌سازی را از مدار خارج کند و به بازرسان آژانس بین‌المللی انرژی اتمی اجازه دهد اجرای این تعهدات را راستی‌آزمایی کنند.

برجام همچنین شامل جزئیات فنی فراوانی بود؛ از جمله میزان دقیق غنی‌سازی، حجم مواد غنی‌شده، محل نگهداری آنها و نوع سانتریفیوژهای مجاز. حکومت ایران در عین حال متعهد شده بود که به دنبال توسعه سلاح هسته‌ای نرود.

در مقابل، تحریم‌های بین‌المللی مرتبط با برنامه هسته‌ای لغو می‌شد. لغو تحریم‌ها منوط به تأیید پایبندی ایران از سوی آژانس بود. تحریم‌های مربوط به مسائل دیگر، مانند حمایت ایران از گروه‌های نیابتی، برنامه موشکی یا نقض حقوق بشر، همچنان برقرار می‌ماندند.

علاوه بر این، ایران به دارایی‌های مسدودشده خود در خارج از کشور دسترسی پیدا کرد؛ دارایی‌هایی که ارزش آنها بین ۵۰ تا ۱۰۰ میلیارد دلار برآورد می‌شد. دولت آمریکا نیز ۱.۳ میلیارد دلار به ایران پرداخت کرد.

برجام همچنین دارای سازوکار حل اختلاف و بندی موسوم به «غروب» (Sunset Clause) بود که برخی محدودیت‌ها علیه فعالیت هسته‌ای ایران را تا سال ۲۰۳۰ تعیین می‌کرد و به تصویب شورای امنیت سازمان ملل هم رسیده بود.

با این حال، این توافق با مخالفت سیاسی در کنگره آمریکا از سوی هر دو حزب اصلی مواجه شد. منتقدان می‌گفتند این توافق صرفاً برنامه هسته‌ای ایران را محدود می‌کند و آن را کاملاً برنمی‌چیند. برخی دیگر نیز معتقد بودند که برجام به سایر مسائل مشکل‌ساز در رفتار منطقه‌ای ایران نمی‌پردازد.

پس از تأیید آژانس در ژانویه ۲۰۱۶، تحریم‌ها علیه جمهوری اسلامی لغو شدند و آمریکا در سال ۲۰۱۷ دو بار پایبندی ایران به توافق را تأیید کرد.

مسیر منتهی به جنگ

در مه ۲۰۱۸، ترامپ برجام را «توافقی وحشتناک و یک‌طرفه» خواند و از آن خارج شد.

بر اساس گزارش‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، ایران نیز بین سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۱، تعداد سانتریفیوژها و سطح غنی‌سازی خود را افزایش داد. در نتیجه، بریتانیا، فرانسه و آلمان اعلام کردند که تهران دیگر به تعهدات برجامی خود پایبند نیست.

در خرداد و تیر پارسال، اسرائیل و آمریکا به تأسیسات هسته‌ای ایران حمله هوایی کردند و هشدار دادند که تهران به توانایی ساخت سلاح هسته‌ای نزدیک شده است. پنتاگون بعداً اعلام کرد که عملیات «چکش نیمه‌شب» برنامه هسته‌ای ایران را تا دو سال عقب انداخته است، هرچند درباره میزان دقیق خسارت اختلاف نظر وجود داشت.

نیسان رفعتی، تحلیلگر ارشد ایران در «گروه بین‌المللی بحران»، می‌گوید: «خسارت گسترده‌ای به تأسیسات وارد شده و بسیاری از افراد ارشد مرتبط با برنامه هسته‌ای نیز آسیب دیده‌اند. اما هنوز بازرسی‌های میدانی کاملی انجام نشده و آژانس نیز نتوانسته از مهم‌ترین مراکز غنی‌سازی هدف قرار گرفته بازدید کند.»

پس از درگیری‌های خرداد و تیر پارسال (جنگ ۱۲ روزه)، ایران دسترسی‌های نظارتی آژانس را محدود کرد و در نتیجه در سپتامبر سال گذشته، بند موسوم به مکانیسم بازگشت خودکار تحریم‌ها یا همان «مکانیسم ماشه» فعال شد.

بر این اساس، تحریم‌های سازمان ملل که در قالب برجام لغو شده بودند، به دلیل عدم پایبندی ایران دوباره بر این کشور اعمال شدند.

کشورهای اروپایی طرف برجام اعلام کردند که این روند را پس از خودداری ایران از اعطای دسترسی کامل به بازرسان آژانس و ارائه شفافیت درباره ذخایر مواد غنی‌شده آغاز می‌کنند.

پس از درگیری‌های خرداد و تیر پارسال، واشینگتن و تهران مذاکرات هسته‌ای را از سر گرفتند؛ اما با آغاز حملات آمریکا و اسرائیل در نهم اسفند پارسال، این مذاکرات متوقف شد.

بیشتر در این باره:

متن کامل تفاهم‌نامه ۱۴ بندی ایران و آمریکا برای پایان دادن به جنگ منتشر شد

چه اتفاقی خواهد افتاد؟

یادداشت تفاهمی که رؤسای جمهور ایران و آمریکا در ۲۸ خرداد امضا کردند، لغو فوری تحریم‌های نفتی آمریکا علیه ایران را پیش‌بینی می‌کند.

این یادداشت تفاهم، با این حال، لغو گسترده‌تر تحریم‌ها و آزادسازی دارایی‌های مسدودشده را به اجرای تعهدات ایران، از جمله کاهش سطح غنی‌سازی ذخایر اورانیوم با غنای بالا تحت نظارت آژانس، مشروط می‌کند.

یک مقام ارشد آمریکایی در این زمینه به خبرنگاران گفت: «مبنای کار ما راستی‌آزمایی و تأیید است، نه اعتماد.»

ضمن این‌که موضوع غنی‌سازی نیز به مذاکرات بعدی موکول شده است، هرچند ایران در این یادداشت تفاهم تأکید کرده که «به دنبال دستیابی یا توسعه سلاح هسته‌ای نخواهد بود.»

مانند برجام، این توافق نیز با انتقادهایی روبه‌رو شده است. برخی نمایندگان جمهوری‌خواه معتقدند واشینگتن امتیازات زیادی به ایران داده اما دست‌نیاورده است.

مکس مایزلیش، تحلیلگر ارشد بنیاد دفاع از دموکراسی‌ها، درباره معافیت‌های تحریم نفتی ابراز نگرانی کرد و گفت: «اگر این واقعاً توافقی مبتنی بر عملکرد است، باید هرگونه کاهش تحریم‌ها به اقدامات واقعی حکومت ایران وابسته باشد، نه صرفاً شرکت در مذاکرات، امضای یادداشت تفاهم و بازگشایی تنگه هرمز.»

او افزود: «کنگره آمریکا به این سادگی عقب‌نشینی نخواهد کرد، مگر اینکه اصلاحات مهمی از سوی ایران صورت گیرد.»

مایزلیش همچنین از این موضوع انتقاد کرد که در توافق هیچ اشاره‌ای به برنامه موشکی ایران یا حمایت تهران از گروه‌هایی مانند حزب‌الله نشده است؛ انتقادهایی که پیش‌تر نیز به برجام وارد می‌شد.

تفاوت اصلی با سال ۱۳۹۴

وضعیت کنونی، پس از دو جنگی که اقتصاد ایران را تضعیف کرده و به تأسیسات هسته‌ای آن آسیب زده، با شرایط سال ۱۳۹۴ تفاوت بنیادین دارد.

این درگیری‌ها همچنین اعتماد میان طرفین را به شدت کاهش داده و مذاکرات را پیچیده‌تر کرده است.

برجام تنها یک توافق دوجانبه میان آمریکا و ایران نبود؛ روسیه، چین، بریتانیا، فرانسه و آلمان نیز نزدیک به دو سال در مذاکرات مشارکت داشتند.

در مقابل، در یادداشت تفاهم جدید پیش‌بینی شده است که طرفین ظرف ۶۰ روز به توافق نهایی برسند، هرچند امکان تمدید این مهلت نیز در آن پیش‌بینی شده است.

رفعتی معتقد است مذاکرات آینده باید بسیار فنی‌تر و پیچیده‌تر از گفت‌وگوهای انجام‌شده در سال‌های ۲۰۲۵ و ۲۰۲۶ باشد؛ «حتی زمانی که مذاکرات در عمان یا رم برگزار می‌شد، گفت‌وگوها غیرمستقیم و در بازه‌های زمانی کوتاه، در حد چند ساعت، انجام می‌گرفت.»

او افزود: «اگر قرار است ظرف ۶۰ روز به نتیجه برسند، هر دو طرف باید تیم‌هایی از کارشناسان توانمند و دارای اختیار تصمیم‌گیری و متخصص در مسائل فنی مربوط به عدم اشاعه هسته‌ای و رفع تحریم‌ها را به مذاکرات اعزام کنند.»

بیشتر در این باره:

تفاهم حاصل شد، اما «آینده جمهوری اسلامی روشن نیست»

ری فرلونگ

رای فرلونگ، خبرنگار ارشد بین‌المللی رادیو اروپای آزاد/رادیو آزادی است. او از سال ۲۰۱۴ برای این شبکه در حوزه بالکان، قزاقستان، گرجستان و مناطق دیگر گزارش داده است. پیش از آن، ۱۷ سال در بی‌بی‌سی کار کرده و به عنوان خبرنگار خارجی در پراگ و برلین فعالیت داشته است، همچنین به عنوان گزارشگر بین‌المللی سیار در سراسر اروپا و شوروی سابق کار کرده است.

